

Дипломатски односи између Краљевине СХС и Краљевине Холандије* 1918-1922

- континуитет дипломатских односа, прекид и њихово поновно успостављање -

АПСТРАКТУМ: У овом раду говори се о дипломатским односима између Краљевине СХС и Краљевине Холандије у првим годинама након светског рата, ставу Холандије према новоствореној држави, који се разликовао од ставова и последа других држава, о дипломатском „инциденту“ проузрокованом понашањем холандског почасног конзула у Београду, који је довео до прекида дипломатских односа између две државе, о иницијатива-ма за поновно усвојавање тих односа и њиховој нормализацији.

I

Прводецембарски акт 1918. године о проглашењу стварања Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, произвео је и одређене потезе у спољној политици нове државе. Сам чин уједињења у нову државу није аутоматски значио, у међународним односима, нестанак дотадашњих држава Краљевине Србије и Краљевине Црне Горе, а још мање је то могло значити аутоматско признавање нове државе. То признање је тек требало прибавити. О њему је расправљано на Конференцији мира у Паризу, која је почела у јануару 1919. године, а значајан допринос на путу ка признању нове државе давали су њени поједини дипломатски представници акредитовани код европских владара.

Прва влада нове државе са председником Стојаном Протићем, на седници која је одржана 22. децембра 1918. године, донела је одлуку, у складу с новим, де јуре и де факто, стањем у држави, да посланства и конзулати Краљевине Србије промене називе у посланства, односно конзулате

* Код нас је одомаћен назив државе - Холандија, ређе се употребљава назив Низоземска. На холандском језику назив гласи: Der Nederlanden, на енглеском: Netherlands, Holand, а на француском: Pays-Bas.

Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. О променама које су се одиграле у Београду у погледу стварања нове државе и образовања нове владе обавештени су страни дипломатски представници који су били у Београду као и сви дипломатски представници Краљевства СХС на страни. Председник владе – Министарског савета – их је једним циркуларним писмом о свему обавестио и наредио да поред промене у називу мисија изврше нотификацију нове државе код влада код којих су акредитовани.¹

Министар иностраних послова у Протићевој влади др Анте Трумбић, упутио је 18. јануара 1919. године једно писмо – саопштење министрима иностраних послова Француске, Велике Британије, Сједињених Америчких Држава, Италије, Белгије, Португалије, Шпаније, Шведске, Данске, Норвешке, Холандије, Грчке, Швајцарске, Јапана, Чехословачке, Польске и државном секретару Ватикана, у ком их је обавестио о преузимању ресора иностраних послова, изражавајући задовољство што му се пружила прилика да успостави службене односе са њима.²

Тим поводом, недељу дана касније, посланику Краљевства СХС у Хагу др Милану Ђ. Милојевићу, министар иностраних послова Холандије ван Карнебек, рекао је да је примио Трумбићев телеграм „и изјавио жељу одржавати пријатељске односе између двеју земаља. Због тога мисли што пре наименовати посланика на напем Двору, али не зна да ли је наша Краљевина призната од наших савезника”. Посланик Милојевић му је саопштио да је уједињење завршено, уз објашњење састава Министарског кабинета и ситуације у земљи „да је признање од стране Савезника апсолутно извесно”. Рекао је министру да се холандски посланик може именовати на Двору Краљевства СХС. Карнебек је, ценећи позицију Холандије коју је имала у светском рату – неутралну – рекао Милојевићу да ће сачекати чин признања од Савезника и да ће онда наименовати посланика у Београду, уз молбу посланику да га обавести чим уследи признање.³

Милојевић је приликом сусрета са Карнебеком 1. јула 1919. поново говорио о ситуацији у Краљевству СХС и упитао га „да ли сматра да има

¹ Богдан Кризман, *Пишање међународног признавања југословенске државе 1919. године (Историја XX века, Зборник радова III*, Београд 1962, 346).

² Архив Југославије (AJ), Министарство иностраних послова Краљевине Југославије - Политичко одељење (334), ф.1. Текст писма-телеграма које је упутио Трумбић министрима иностраних послова 18. јануара 1919. године је следећи:

“Appelé par la confiance de mon Auguste Souverain S.M. Le roi Pierre à la direction des Affaires Entrangères dans le premier gouvernement du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes je m'empresse d'exprimer À Votre Excellence les sentiments de sympathie chaleureuse qui m'animent à votre égard ainsi que ceux de toute ma patrie pour la grande nation amie et alliée dont vous diriger la politique extérieure.

C'est avec une intime satisfaction que je me flatte d'entrer en relations officielles avec Votre Excellence et je compte sur votre appui pour accomlir la lourde tâche qui m'incombe avec mes nouvelles fonctions.”

³ AJ, 334-ПО, ф.1-1 Кабинет министра нов. бр. 64, телеграм посланика из Хага Милојевића бр. 17 од 25.01.1919. министру Трумбићу у Париз.

још разлога одлагати признање наше државе”. На то питање добио је веома занимљив одговор, „да, у ствари, није никада постојало питање о признању”, како је забележио Милојевић министрове речи. За Карнебека, односно Холандију, било је „то просто питање форме”.⁴

Два дана касније, 3. јула, у поновном разговору с Милојевићем, министар Карнебек рекао му је да је телеграмом⁵ од 24. јануара који је упутио Трумбићу, министру иностраних дела, „стварно признао свршен чин уједињења Срба, Хрвата и Словенаца”. Од тога дана холандско Министарство иностраних дела је, по наредби Карнебека, у преписци са Посланством употребљавало нови назив државе – Посланство Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. То је министар навео као још један доказ „да је питање о признању и са формалне стране свршено”.⁶

Ставови холандског министра о новој држави били су веома карактеристични и разликовали су се од мишљења и ставова министара и политичара других земаља. Ни он ни његови саветници у министарству иностраних послова „нашу државу не сматрају као нову, већ као окончање ослобођења целог народа са три имени, извршено од династије која је већ била ослободила један велики део народа”, забележио је Милојевић после разговора са Карнебеком у јулу 1919. године. Сматрао је да би се учнила „непажња према напорима Србије, ако би се сад сматрало да је ово апсолутно нова држава”. Због тога је, како је запажао посланик Милојевић, питање о признању сматрао „као чисту формалност и жалио би ако би српска влада и један час помислила да је холандска влада била неодлучна у питању признања”. Он је замолио Милојевића да пита владу у Београду да ли је такво признање довољно, или надлежни у влади жеље да холандска влада посебним писмом саопшти „да признаје нашу државу”.⁷

⁴ AJ, Делегација Краљевине СХС на Конференцији мира у Паризу (336) ф. 60, дос II, р.о. XII, шифровани телеграм посланика Милојевића из Хага бр. 647 од 3.07.1919. упућен председнику владе.

⁵ Карнебеков телеграм, као одговор на Трумбићев од 18. јануара, гласио је:

“SON EXCELLENCE MONSIEUR TRUMBIC MINISTRE DES AFFAIRES ENTRANGERES DU ROYAUME DES SERBES CROATES ET SLOVENS
Paris

Tres touche de l aimable telegramme par lequel votre excellance a bien voulu me notifier sa nomination je m'empresse de lui offrir mes felicitations a l occasion de la haute distinction a laquelle la confiance de sa majeste le roi l a appele. Heureux d'entrer en relations officielles avec votre excellance je tiens a lui donner l assurance que mes efforts tendront toujours a developper les relations entre nos deux pays.

Karnebek

Ministre des affaires étrangères des Pays Bays”

(AJ, 334-ПО, ф. 1-1)

⁶ AJ, 336-60 дос. II, р.о. XII, телеграм посланика Милојевића из Хага бр. 647 од 3.07.1919. упућен председнику владе.

⁷ Исто.

После тих разговора, Милојевић је 6. јула примио од холандског МИП-а текстове телеграма измене између Трумбића и Карнебека у јануару. Писмо које је упутио Милојевићу адресирано му је као посланику Краљевства СХС.⁸

По мишљењу председника владе С. Протића, који је тада био у Паризу, саопштено изјаве холандског министра у погледу признања Краљевства СХС биле су довољне, али је ипак преко Милојевића замолио да их саопште у облику писма. Неколико дана касније, 13. јула, из Министарства иностраних послова из Београда упућен је телеграм Николи Пашићу, шефу Делегације КСХС на Конференцији мира у Паризу, у ком је записано: „Холандска влада признала наше Краљевство.“⁹

Разговор који је посланик Милојевић водио са холандским министром почетком августа 1919. потврдио је раније изречене ставове прве личности холандске дипломатије, односно холандске владе. Карнебек је том приликом „био још одлучнији у свом тврђењу да он апсолутно никад није постављао себи питање о међународноправном положају наше државе“. Поновио је већ речено да је самим тим што је измена телеграме са министром Трумбићем „де факто и де јуре продолжио нормалне одношења са Краљевином Срба, Хrvата и Словенаца, које је дотле одржавао са представником Краљевине Србије“.¹⁰

Карнебек је сматрао да, што је био став и холандске владе, уједињењем Срба, Хrvата и Словенаца у једну државу „нису ни у чему изменени међународноправни односи који су постојали између Холандије и Србије“, а да је уједињење „народа са три имени проширење Србије“. За холандски државни врх, говорио је министар Карнебек Милојевићу, „једина је промена што сте изменили службено име држави“. За њега је то било „питање форме“, а положај КСХС „савршено други“ од положаја других држава које су створене након светског рата, као нпр. Чешке, Польске и других. „То су“, забележио је Милојевић Карнебескове речи, „нове државе, које апсолутно никад не могу да ставим у исти положај са Вашом Краљевином“.¹¹

И овај разговор посланика Милојевића и министра Карнебека, потврдио је званичан став Холандије да она неће посебно „чинити никакав акт признања наше државе, пошто сматра да она постоји откако постоји Србија“, што је министар апострофирао и у писму које је упутио посланику КСХС у Хагу 31. јула 1919. године. У њему је, поред осталог,

⁸ AJ, 336-60, дос. I, р.о XII, Милојевићев телеграм бр. 671 од 6. јула упућен Делегацији КСХС у Париз.

⁹ AJ, 336-60, дос. I, р.о. XII Делегација бр. 3267, телеграм је саопштен Делегацији преко Посланства КСХС у Паризу, пов. бр. 1314 од 15.07.1919. године.

¹⁰ AJ, 334-ПО, ф. 1-1, Милојевићево писмо из Хага пов. бр. 768 од 2.08.1919. године, упућено министру Трумбићу у Париз.

¹¹ Исто.

написао и следеће: „Са друге стране, званични односи одржавани са Вашом ексленцијом нису претрпели никакву промену, нити су, исто тако, протоколарно променили карактер. Зато сматрам да се формални чин признавања Уједињеног Краљевства од стране Низоземске не поставља.”¹²

II

Како је питање међународног признања државе у крајњем случају ствар политичке оцене и оправданости у складу са властитим интересима, „тако је и успостављање дипломатских односа ствар политике и интереса земаља у питању”.¹³ Ставови холандског министра, односно холандске владе, у питању међународног признања нове државе, према записима посланика Милојевића нису ни у једном тренутку били спорни, као ни у питању континуитета дипломатских односа, који су до тада постојали између Краљевине Србије и Краљевине Холандије, успостављени још од kraja XIX века.¹⁴

Све до 1917. године, српски посланици који су били акредитовани у Лондону, били су истовремено акредитовани и код холандског Двора, али

¹² Исто, писмо министра Карнебеска бр. 5 од 31. јула адресирано на М. Милојевића, изванредног посланика и опуномоћеног министра Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у Хагу.

¹³ Бранимир Јанковић, *Дипломатија*, Београд 1988. стр. 61.

¹⁴ После међународног признања Кнежевине Србије на Берлинском конгресу 1878. године, уследило је проглашење Краљевине Србије 22. фебруара (по старом) односно 6. марта 1882. године (по новом календару). Холандија је била једна од држава која је 22. маја односно 4. јуна исте године признала Краљевину Србију и то преко специјалног изасланика грофа Zuylen od Nie Velta.

Холандија је од јуна 1891. године имала у Београду генералног конзула Bretislava Emila Schleifera, кога је од 1898. на тој функцији заменио Maxim Marski.

Краљевина Србија и Краљевина Холандија, постигле су сагласност и од 1899. имали су акредитоване шефове дипломатских мисија, истина са седиштем у суседним државама - холандска у Букурешту а српска у Лондону. Тако је српски посланик у Лондону Чедомиљ Мијатовић, од априла 1899. године био истовремено акредитован и код холандског Двора. Нешто касније, крајем јула исте године, српском краљу акредитиве је предао министар-резидент барон W.A.F. Gevers који је био у исто време шеф холандске дипломатске мисије у Букурешту. Њега је на тој функцији заменио барон A.M.D. Wijborgh као министар-резидент од априла 1900. а од новембра 1901. као изванредни посланик и опуномоћени министар. Јула 1902. заменио га је van Swinderen, министар резидент а од новембра 1906. барон W.B.R. de Welder, такође као министар резидент. Од јуна 1910. на српском двору био је акредитован C.G.W.F. van Vreden-Burch, као изванредни посланик и опуномоћени министар. Сви су они имали седиште у Букурешту где су такође имали акредитацију.

Српски посланици који су били акредитовани код холандског Двора били су, после Ч. Мијатовића, Сима М. Лозанић од 15. марта 1900., др Михаило Ђ. Милићевић од 9. јуна 1901., па поново Чедомиљ Мијатовић од 19. новембра 1902. Од 11. јула 1903. на челу Посланства у Лондону па тиме и у Хагу био је отпраувник послова Александар З. Јовичић. Од 23. јуна 1906. именован је поново за посланика др Михаило Ђ. Милићевић а од 1908. поново је у Лондону и Хагу отпраувник послова др Славко Грујић. Тек 4. новембра 1913. именован је посланик Матеја С. Бопковић а од 15. јуна 1916. Јован М. Јовановић.

са седиштем у Лондону. Први посланик Краљевине Србије у Холандији који је имао седиште у Хагу, био је др Милан Ђ. Милојевић. Прво је именован за отправника послова, а затим од 1. јула 1918. за изванредног посланика и опуномоћеног министра.¹⁵ Њега је уједињење, као што смо већ видели, затекло на тој дужности.

У то време у Београду није било холандских дипломатских чиновника. Размишљало се о акредитацији новог дипломате у Београду. Али у Београду је тада био холандски конзуларни чиновник, кога је холандска влада именовала за почасног конзула још пре светског рата. Реч је о почасном конзулу Бернарду Рапапорту. За личност почасног конзула, односно за његову активност, била су везана одређена сазнања на основу којих је влада у Београду јула 1919. године, преко Посланства у Хагу, захтевала од холандске владе да Рапапорту одузме звање почасног конзула.

Шта је претходило том кораку Министарства иностраних послова у Београду?

Још 1912. године српска влада је имала необориве доказе да је холандски почасни конзул Рапапорт, заједно са, такође, холандским почасним генералним конзулом у Београду Костовићем, био умешан у чувену шпијунску Милерову аферу. Обојица су била компромитована. Надлежне власти у Београду скренуле су пажњу холандском посланику, чије седиште је било у Букурешту, на потребу да се смени конзул тако тешко компромитован својим делима против безбедности државе која му је указала гостопримство и пружила привилегован положај. Мада је влада у Београду могла да таквом конзулу одузме егзекватуру и реши се нежељеног странца, она је ипак на то указала холандској влади, очекујући такав корак од ње. Док су у Београду то очекивали, избио је светски рат. Понашање холандског почасног конзула првих дана рата довело је до

¹⁵ Милан Ђ. Милојевић, *Балканска равнотежа - сећања краљевог дипломате*, Београд, 1994. У својим сећањима Милојевић је саопштио да је крајем октобра 1916. именован за отправника послова у Хагу а да је из Лондона, где се налазио, за Хаг отпутовао 30. јануара 1917. године. Милојевић је забележио да је по доласку у Хаг имао срдачне односе са званичницима у Министарству иностраних послова, са министром Лаудоном. Пре отварања Посланства у Хагу, Краљевина Србија имаје два почасна конзула, једног у Амстердаму, Моренса и другог у Ротердаму, Вилкенса - обојица без утицаја у тим градовима.

Српска влада је након окупације Србије поверила заштиту српских интереса испанској влади у делу окупираним од стране Аустријанаца, а у делу који су окупирали Бугари, заштита је поверена холандској влади. Српско посланство у Хагу требло је да усредсреди своју активност на део Србије под бугарском окупацијом, да сазна за заробљенике, интернире, за становништво у тој области, да би им пружили помоћ у сарадњи са холандским Посланством у Софији. Сметњу је правила бугарска влада која се понашала као да Србије убудуће неће бити.

За време свог службовања у Хагу Милојевић се срео и разговарао са холандским послаником у Софији Мелвилом, о чему је известио Н. Пашића после једног сусрета у јуну 1918. Сазнање да холандски посланик не располаже подацима о нашим заробљеницима, да није посетио ниједан логор са српским заробљеницима, изненадило је Милојевића.

тога да га је српска влада интернирала у Прокупље. Такав поступак био је изазван Рапапортовим дослухом са Аустријанцима, који су бомбардовали Београд. Како је утврђено, он је давао одређене сигнале аустријској војсци на основу којих је знала које ће циљеве гађати. Мада је српска влада могла и на други начин поступити, јачим мерама, имајући пре свега у виду да је он био држављанин Аустроугарске, државе која је напала Србију, она се определила за његово интернирање. Како је касније утврђено, конзул је, после окупације Србије, учинио доста рђавих ствари, кинећи њено становништво. У 1916. години вратио се у Београд, где је сачекао улазак Српске војске и ослобођење Србије 1918. године и наставио да ради и управља конзулатом.¹⁶

Холандска влада је, без сумње, знала за умешаност Рапапорта у шпијунску аферу и у мају му је одузела право да управља конзулатом, али је одговарачила са одговором на захтев из јула месеца. Уместо одговора и одузимања звања почасног конзула Рапапорту, што је очекивано у Београду, из Хага је у октобру постављен као претходни услов извиђење за његово интернирање 1915. године. У одговору који је уследио од владе у Београду, речено је да се, услед неоснованости таквог тражења, не сматра обавезном да даје извиђење. У одговору је речено и то да се убудуће не може признавати својство конзула Рапапорту, подсећајући јоп једном и на чињеницу да је и поданик Аустрије, земље с којом јоп нису били установљени „нормални односи“.¹⁷

Холандска влада је настојала да по сваку цену добије тражено извиђење. На то је упућивало и понашање холандског посланика M.G.D. Advocaata, који је после доласка у Београд одговарачио са предајом акредитивних писама. У Министарству иностраних послова у Београду, његово понашање је оцењено као уцењивачко са претњом да не преда акредитиве док не добије извиђење у случају Рапапорта. Како није могао отворено да каже те намере, а осећајући да извиђење неће добити, покушавао је на разне начине да изазове сукоб, што би му дало разлоге за одлазак из Београда. После доласка у Београд, жалио се доајену дипломатског кора да га из Министарства иностраних послова нико није сачекао. Међутим, та његова прича је одмах демантована, пошто је за њега био резервисан и обезбеђен стан у Београду, а секретар из Министарства га је чекао три дана узастопце, очекујући његов долазак. Након тог демантија, жалио се да му др Мирослав Спалјаковић, заступник министра иностраних послова, није депоновао дипломатску карту. Како је и то одмах демантовано, покушао је с новим провокацијама у разговорима с помоћником министра Тихомиром Поповићем, у априлу 1920. године. Према Поповићевом мишљењу, у два разговора које је водио с

¹⁶ AJ, 334-УО, ф. XIV, текст вербалне ноте Краљевском Посланству Холандије у Београду од 15. децембра 1920.

¹⁷ Исто.

њим, Адвокат је имао „очигледно провокаторско држање”, с циљем „да изазове лични сукоб”.¹⁸

Адвокат је у својим наступима ишао тако далеко, неуобичајено у дипломатском општењу, да је код помоћника министра Т. Поповића приликом другог разговора довео са собом и једно приватно лице, оптужено због шверца у Сарајеву, да га представи као конзула у Београду. Према оцени министра помоћника, постојала је очигледна намера да га испровоцира и да удаљи то приватно лице због сасвим разумљивих разлога, али он је прозрео намеру и „отрео... да министар једне независне земље третира званична питања тако деликатна с једним страним министром у присуству приватног лица и то кривог против земаљских законова”. Адвокатово „разлагање” о Рапапорту, ни по тону, ни по начину није приличило разговору дипломата, напротив. Поповић је на то записао: „Ја сам му хладно изјавио да нисам могао, нажалост, стећи убеђење у оправданост његове тезе, него да он то напише и пошаље...”¹⁹

Холандски посланик, чије седиште је било у Букурешту, пошто је био акредитован и у Румунији, одувожачио је са предајом акредитивних писама. На две интервенције - жалбе из Београда (холандском МИП-у) што не предаје акредитиве, уследило је наређење и он је то учинио 29. априла 1920. године, али не у дипломатској униформи већ у фраку, што му је дозвољено у протоколу МИП-а. Истог дана, после подне, састао се са М. Спалајковићем, тражећи и од њега извиђење због случаја Рапапорт. Учтиво му је речено да ће питање бити проучено и да ће добити одговор. Међутим, он је сутрадан отпутовао из Београда, уз објашњење да иде по супругу. Након свега, Поповић и Спалајковић су закључили да се због неких Рапапортових заслуга за Холандију, тражи његова рехабилитација, што они никако нису хтели да дозволе.²⁰

Пошто холандска влада није учинила никакве кораке у смислу захтева владе Краљевине СХС да повуче Рапапорта из Београда, наложено му је преко МИП-а, почетком августа 1920. године да напусти земљу као непожељна личност.²¹

Некако у исто време када је Рапапорту наложено да напусти Краљевину, у Посланству КСХС у Хагу дошло је до промене шефа мисије. Уместо посланика М. Ђ. Милојевића, који је иначе био у Београду од краја октобра 1919. до фебруара 1920. у Министарству иностраних послова као помоћник министра,²² који је наименован за посланика у Будимпешти, у

¹⁸ AJ, 334-УО, 1920, ф. XIV, лично писмо помоћника министра Т. Поповића посланику у Хаг Милану Ђ. Милојевићу од 3. маја 1920. године.

¹⁹ Исто.

²⁰ Исто.

²¹ Види напомену 16.

²² Милан Ђ. Милојевић, *n.g.* стр. 182, 186.

Посланству у Хагу је именован отправник послова Фотије Станојевић. Он је преузео дужност 16. августа 1920. од Милојевића.²³

Станојевић је после доласка у Хаг очекивао да га, као отправника послова, прими министар иностраних послова, што је у таквим приликама уобичајена међународна пракса. Он га није примио ни овом приликом као ни приликом нотификације холандској влади да је са установљењем Посланства КСХС у Софији, такође у августу 1920, престала потреба вршења заштите српских интереса у Бугарској од холандског дипломатског представника. И у једном и другом случају, отправника послова Станојевића примио је начелник у холандском Министарству иностраних послова, коме је, према инструкцијама из Београда, изражена благодарност за холандску владу за дотадашње заступање српских интереса у Бугарској.²⁴ За све време док је био отправник послова у главном граду Холандије, до средине децембра 1920, Ф. Станојевића министар иностраних послова Ван Карнебек није примио на званичан разговор. Станојевић, после протеривања Рапапорта на томе није ни инсистирао.²⁵

На чин протеривања Рапапорта из Краљевине СХС, Посланство Краљевине Холандије у Београду је својом потом од 12. новембра 1920. упутило протест МИП-у у Београду „написан у изразима који се не могу допустити у односима између пријатељских влада”. Посланик Адвокат покушао је да ту ноту преда министру Трумбићу, који је одбио да је прими, оценивши је „као непристојно написану”.²⁶

Холандски посланик је тражио пријем и код Миленка Веснића, који је, поред функције председника владе, од 22. новембра био и министар иностраних послова након оставке министра Трумбића. Адвокат је на састанку код Веснића 9. децембра протестовао против протеривања холандског конзула. Веснић му је одговорио да „Рапапорт у моменту протеривања није био конзул, због догађаја који се десио с њим за време рата и због чега га је наша влада била интернирала у Прокупље”. Поновио је већ познато да је за време операција чинио услуге непријатељу и да се није хтео повући у Ниш са дипломатским кором, где је била и влада. Указао је и на чињеницу да је он био и поданик непријатељске земље и да га холандска влада није смела оставити да буде почасни конзул у Србији, те на његово некоректно држање према Србији у свим сукобима

²³ AJ, 334-УО, п.о. ф. XIV, телеграм Посланства КСХС у Хагу упућен МИП-у бр. 841 од 17. августа 1920.

²⁴ Исто, телеграм МИП- из Београда пов. бр. 3590 од 26.08.1920. упућен Посланству КСХС у Хагу; Посланство КСХС у Хагу бр. 6 од 30.08.1920. МИП-у Београд.

²⁵ Исто, телеграм Посланства КСХС из Хага бр. 92 од 5.11.1920. и бр. 97 од 9.11.1920. Занимљиво је да је у исто време супруга холандског министра позивала на пријеме Станојевићеву супругу и долазила јој у госте уз крајње љубазан однос.

²⁶ Исто, писмо председника Министарског савета и министра иностраних послова др Миленка Веснића од 10. децембра 1920. Посланству КСХС у Хагу, ради знања и усменог саопштења холандском МИП-у.

са Аустроугарском. Посебно је наглашено да је документовано показано његово непријатељско држање према нашем народу за време окупације. Сва та објашњења дата су холандском посланику „само из пажње према Холандији која се интересовала тим питањем, јер никакве основе није имала за интервенцију у овој ствари пошто Рапапорт, бивши почасни конзул Холандије, је поданик аустроугарски раније, а сад је изјављивао да је пољски”. Адвокат је изјавио да он протестује против тога пртеривања и да он има наредбу да мора предати своју ноту од 12. новембра коју му је ранији министар одбио да прими. Веснић му је саопштио да је и он истог мишљења као Трумбић и да „ми немамо ништа против протеста који ћемо примити и на њега одговорити, али он мора бити у форми како је то уобичајено у међународном саобраћају и пристојан”.²⁷

Адвокат је био истрајан у намери да ранију ноту преда и кад је Веснић није хтео примити, он је оставио на столу и отишао. Након одласка, одмах је послао свог секретара у МИП, који је „тражио визу пасоша за посланика за Холандију”. Ноту коју је адвокат оставио, Веснић му је истог дана вратио. Посланик је тим поводом, пошто му је протест враћен, поручио да ће отпутовати за три-четири дана.²⁸

У то време Ф. Станојевић добио је налог од МИП-а у Београду да холандској влади саопшти да је краљевска влада ради штедње и економских тешкоћа у којима се држава налазила, решила да смањи број дипломатско-конзуларних мисија на страни, с тим да ће заступање интереса у земљама у којима се укидају мисије бити поверено нашим мисијама у суседним земљама. Међу укинутим посланствима било је и оно у Хагу. Станојевић је то усмено саопштио 22. новембра, преносећи жељу краљевске владе да ће се продужити традиционално пријатељски односи између две државе, без обзира на то што се укида посланство.²⁹ Два дана касније из МИП-а из Београда наложено је Станојевићу да преда ноту о укидању Посланства у Хагу, што је он и учинио 26. новембра 1920.³⁰

Након Веснићевог разговора са адвокатом 9. децембра, председник владе и министар иностраних послова обавестио је, путем писма, отправника послова Станојевића о току разговора и дао му инструкцију да то усмено саопшти у холандском МИП-у. Но, тамо нису били расположени да приме и саслушају Станојевића.³¹

Ипак, у једном тренутку учинило се да ће у Хагу саслушати шта има да каже о случају Рапапорт и оном што је уследио након пртеривања, од

²⁷ Исто.

²⁸ Исто.

²⁹ Исто, телеграм Посланства КСХС из Хага бр. 113 од 22.11.1920. упућен МИП-у у Београд. Према одредбама предлога Финансијског закона за 1920-1921. годину укинута су до 31. децембра 1920. године посланства у Холандији, Шведској и Данској.

³⁰ Исто, телеграм МИП-а Посланству КСХС у Хагу пов. бр. 143 од 15.12.1920.

³¹ Исто, Посланство КСХС у Хагу пов. бр. 135 од 12.12.1920. - МИП-у у Београд.

званичног представника краљевске владе. Начелник у холандском МИП-у, који је иначе раније разговарао са Станојевићем, био му је обећао да ће га примити, чак му заказао и време разговора за 13. децембар, али га је у заказано време сачекао његов секретар и саопштио му да начелник има конференцију и да у МИП-у нема никога ко га може примити.³²

Уместо пријема и разговора, Станојевићу је исти дан, 13. децембра 1920. године, уручена нота холандског МИП-а којом му је саопштено да је због случаја Рапапорт наређено холандском посланику Адвокату да напусти Београд и да је „у тим околностима присуство нашег отпраvника послова у Хагу бескорисно”.³³

Након сазнања да је Станојевићу уручена нота, наређено му је, из МИП-а, да напусти Холандију и одмах иде за Београд.³⁴

---

³² Исто, телеграм Посланства КСХС у Хагу, пов. бр. 136 од 13.12.1920., упућен МИП-у у Београд.

³³ Исто, телеграм Посланства КСХС у Хагу, од 13.12.1920., без броја, упућен МИП-у у Београд.

Текст ноте оokoјој је реч а коју је шифром проследио Станојевић МИП-у у Београд истог дана, 13.12., под пов. бр. 139, гласи овако:

“Кад је почетком рата холандски конзул у Београду ухапшен и заробљен, седам месеци о том холандска влада није обавештена, нити одузета егzekвatura. Холандска влада прећутала је прави осећај који је изазвао тај недостатак обзира, уверена да је ово била само војна мера војних власти у којој српска влада, тада заузета тежим бригама, није могла да буде одговорна. Холандска влада надала се да ће српска влада, чим јој допусте околности, изјавити своје жаљење. Противно том очекивању, српска влада прошле године ограничила се је на том што је дала разумети да Рапапорт, због држања за време окупације, има бити смењен. Измена погледа учињена и холандска влада, мада вольна у питању примити тражену жељу, изјавила је да поступак против Рапапорта изгледа неоснован на што је српска влада изразила да, ако холандска влада одржи конзула, готова је да преко тога пређе додајући да послова неће бити у односима Рапапорта са публиком. Преговори били су искрени, жеља холандска да се консолидишу добри односи између двеју држава. Ти преговори били су настављени са Милојевићем, кад српска влада додала да, због новог доказа непријатељског држања Рапапорта за време окупације, напла је за сходно пртерати конзула без предходног саопштења холандској влади. Јако изненађена тим поступком, холандска влада наредила је свом посланику протестовати против поступка, који јој изгледао несагласан са куртоаџијом о којој владе воде рачуна. У том смислу, холандски посланик поднео протест. Наш министар спољних послова, после неколико дана, вратио му протест изјавивши да одбија примити га. Мада тај акт оставио мало сумње односно диспозиције српске владе у погледу Холандије, холандска влада надала се још да ће се избећи прекид и сматрала за потребно тражити од председника Министарства, који је замењивао министра спољних послова, искрено и лојално објашњење о начину на који српска влада посматра на односе између двеју влада. Тај корак имао је за резултат изјаву председника да одбија примити протест примијући све последице и холандска влада наредила посланику оставити Београд.

У овим околностима холандска влада сматра моје присуство некорисно, предузевши потребне мере да ми се осигурају олакшиће док сам овде.

Станојевић”

³⁴ Исто, телеграм МИП-а пов. бр. 5774 од 15.12.1920. Станојевићу у Хаг.

Пре одласка из Хага Стanoјeviћ се 15. децембра ипак срео са начелником у холандском МИП-у који му је саопштио „да је до садашњег стања дошло због одбијања да се приме протестне ноте”, жељећи тако да пребаци одговорност за то стање на Министарство иностраних послова у Београду. Он је том приликом изразио своје мишљење да је ноте требало примити и одговорити на њих својим примедбама.³⁵

Сутрадан после опозива холандског посланика из Београда, 14. децембра, и уручења ноте отправнику послова у Хагу Ф. Стanoјeviћу, о прекиду дипломатских односа између Краљевине Холандије и Краљевине СХС, европска јавност је обавештена преко штампе. Већина листова саопштила је да је холандска влада због држања југословенске владе према холандском конзулу у Београду опозвала свог посланика и отказала гостопримство дипломати из Београда.³⁶

Случај Рапапорт, који је довео до прекида дипломатских односа између две државе, изазвао је интересовање појединих дипломата који су у „поверењу” исказали своја сазнања појединим дипломатама Краљевине СХС.³⁷

---

³⁵ Исто, Посланство КСХС у Хагу, пов. бр. 144 од 15.12.1920. - МИП-у у Београд.

³⁶ Исто, Посланство КСХС у Швајцарској пов. бр. 551 од 14.12.1920.; телеграм Посланства КСХС из Беча од 14.12.1920., упућен МИП-у у Београд.

³⁷ Сазнања до којих су дошли поједини наши дипломати показују да Рапапорт није био „сасвим обичан” почасни конзул.

Отправнику послова Посланства КСХС у Берлину, Рајку Винтровићу, у поверљивом разговору тајни саветник шефа Политичког одељења немачког Министарства иностраних послова у Одељењу за Југославију, Фрајтаг, рекао је о бившем холандском почасном конзулу и следеће:

“Рапапорт је један обичан аустријски Јеврејин. Чуди ме да се код вас сматра да је био аустријски шпијун јер ми Немци смо, напротив, увек сматрали, да је стајао у вези са Хартвигом. У времену рата је хтео у Београду да се представи као холандски конзул једне неутралне државе, али сам ја скренуо пажњу на то да га као таквог не можемо сматрати, јер је као конзул холандски био акредитован код српске владе и према томе није могао као такав да важи и код противне стране. После тога важио је само као бивши холандски конзул...”

Винтровић је даље бележио казивање Фрајтага:

“Он је и са Аустријанцима имао непријатности. Наиме, ухватили су га да кријумчари писма, која је из Земуна слАО у Холандију. Због тога су га Аустријанци били ухапсили али када су Холанђани надали парму, опет су га пустили у слободу.”

Фрајтаг је саопштио Винтровићу да са Рапапортом није контактирао, али једног дана је дошао код њега и рекао му “да има неки свој изум са којим може европски рат да се сврши за 15 дана. Кад сам га упутио на Аустријанце, чији је поданик, и који су имали власт у Србији, рекао ми је: Аустријанци сви су или глупаци или корумпирани, понудио сам и њима свој изум да га пошаљу Шкоди, али они неће о томе ништа да знају. Ја сам, и ако без вере у његов изум, рече даље г. Фрајтаг, послао ствар нашој немачкој влади, која га је послала Крупу, али даље није ништа било по тој ствари, јер је свакојако цела ствар била бесмислица.” (Исто, Посланство КСХС у Берлину пов. бр. 131 од 17.12.1920 - МИП-у у Београд).

Јавно мњење у Београду упознато је са прекидом дипломатских односа, дан-два након повлачења дипломатских представника. Агенција „Авала“ објавила је опширан чланак насловљен „Протеривање Рапапорт“.

Два дана након прекида дипломатских односа, 15. децембра, холандски министар иностраних послова Ван Карнебек дао је изјаву у холандском парламенту, која се суштински не разликује од ноте која је уручена отправнику послова Стапојевићу. Карнебек је рекао да је конзул Рапапорт у почетку рата ухапшен и затворен од стране српских власти, не наводећи никакве његове поступке и радње. Указао је и на то да српска влада није о томе обавестила холандску, већ је 1919. тражила да конзул буде повучен – сменењен са те дужности. Даље је рекао да је холандска влада тражила извиђење због поступка са конзулом као услов да он буде повучен. Како о извиђењу нова влада у Београду није хтела да разговара, претерала је конзула, о чему претходно холандска влада није обавештена. Карнебек је даље рекао да је на такав поступак владе у Београду састављена једна нота „у врло умереној форми“, коју нико у МИП-у у Београду није хтео да прими. Покушано је са уручењем протестне ноте и министру председнику који је „узeo на себе потпуну одговорност за враћање протестне ноте изјављујући да прима све последице, које би поновљено одбијање да се прими тај документ могао имати по владу српску. Под тим околностима холандска влада би приморана да свом представнику у Београду да упутство да отптује на одсуство како би избегла да њен посланик буде изложен другим поступцима који се не слажу са достојанством Владе и Краљице“. Министар је даље излагао да је његова влада била припуштена да „прекине привремено односе дипломатске“ због повреде њеног достојанства и да ће прекид „бити можда једини начин да се избегне трајна хладноћа између две земље“.³⁸

На такву изјаву холандског министра је 21. децембра уследило објављивање од стране Министарства иностраних послова у Београду, ноте коју је упутило холандском посланству да напусти Београд. Тај садржај демантује делове изјаве холандског министра. Указано је на попустљивост владе у Београду и тврдоглавост холандске валде. У ноти је речено да је холандска влада обећала да ће повући свог конзула, па одједном променила државе и почела тражити извиђење. Даље је утврђено да Рапапорт никада није ухапшен ни затваран, већ само интерниран за време операција 1915. године и чак и тада водио преписку са својом владом. Саопштено је да му је одузето својство конзула када је то Холандија одбила и да је у моменту протеривања он био приватно лице. Речено је чак и то да је Рапапорт молио за пријем у српско посланство у

---

³⁸ Исто, према саопштењу холандског посланства у Швајцарској.

јулу 1920. године, што му је одбијено. А тон холандског протеста је, „по оцени свих компетентних људи (је) насртљив и непристојан”.³⁹

Тако су прекинути дипломатски односи између две земље после случаја Рапапорт, случаја личности почасног конзула, не чак ни каријерног, личности која није била ни холандски поданик, ни поданик Краљевине СХС. Али не треба губити из вида да је непосредан повод за прекид односа био „неуљудан тон протестне ноте, коју је холандско посланство у Београду било упутило министру [Краљевине СХС] поводом тог случаја”.⁴⁰

Након прекида дипломатских односа, Министарство иностраних послова у Београду издало је званично саопштење да је Посланство Краљевине СХС у Холандији укинуто 17. децембра 1920. године, у складу са раније донетом одлуком.⁴¹

III

У времену које је уследило након чина прекида дипломатских односа између Краљевине Холандије и Краљевине Срба, Хrvата и Словенаца, показало се да у одређеним званичним круговима постоји жаљење због тога. Холандски посланик у Швајцарској, који је био у врло пријатељским односима са послаником Краљевине Југославије у Швајцарској Милутином Јовановићем, за кога је забележио да је „наш добар пријатељ”, почетком 1921. године изразио жаљење што је до прекида дипломатских односа дошло. Саопштио је Јовановићу да ће он са своје стране учинити све да се неспоразум отклони и обнове пријатељски односи. Холандски дипломата добио је детаљна обавештења о целом случају и о личности Рапапорта, о чему је писао министру Карнебеку, његовом близком другу и интимном пријатељу, како је рекао Јовановићу.⁴²

Јовановић је известио председника Министарског савета и министра иностраних послова Николу Пашића да је холандски министар Ван Карнебек, у приватном писму холандском посланику у Берну одговорио „да је његова интимна жеља да се неспоразум отклони и да холандска влада није никада мислила да задржи Рапапорта као конзула, иако је он доста услуга учинио Холандији”, али да је рачунала да ће влада Краљевине СХС интернирање Рапапорта за време рата образложити „да је она то пропустила учинити из разлога, што је рат био у пуном јеку и што је она била заузета толико озбиљним догађајима, који су угрожавали чак опстанак земље”, забележио је Јовановић. Карнебек је свом пријатељу указао на то

³⁹ AJ, 334-УО, 1921., ф. II. Саопштење Пресбира од 23.12.1920.

⁴⁰ Исто, Писмо МИП-а посланику Краљевине СХС у Берну, Милутину Јовановићу, пов. бр. 918 од 17.02.1921.

⁴¹ Исто, 1920. ф. XIV, пов. бр. 5871 од 18.12.1920.

⁴² Исто, 1921. ф. II, писмо посланика М. Јовановића из Берна председнику Министарског савета и министру иностраних дела Николи Пашићу, стр. пов. од 10.02.1921. године.

да ће увек показати спремност да се конфликт изглади. Холандски посланик је био мишљења да тај конфликт нема тежи карактер и да је пролазне природе, наводећи томе у прилог чињеници да је крајем јануара добио одобрење од холандске краљице да може носити Орден Светог Саве I степена, којим је одликован од наше Краљевине крајем 1920. године.⁴³

Наглашавајући да су разговори са холандским дипломатом „чисто приватне природе”, Јовановић је тражио мишљење и инструкције, шта даље, да ли водити и даље „необавезне разговоре” и наћи начин који ће дозволити и једној и другој страни обнављање односа „без икаквих изјава из којих би се могло констатовати ма какво признање неке грешке”. Он је испак сугерисао да односе треба обновити „нарочито с обзиром на економске везе са Холандијом”, разуме се, не одступајући од свог гледишта.⁴⁴

Из Министарства иностраних послова из Београда посебно је наглашено Јовановићу да „повођ прекиду дипломатских односа са Холандијом није био случај са бившим почасним конзулом Рапапортом, већ неуљудни тон протестне ноте, коју је холандско посланство у Београду било упутило Министарству поводом тога случаја”. Указано је на след потеза и на крајњи о повлачењу посланика Адвоката из Београда и отказивању мисије отправнику послова у Хагу, Ф. Стanoјевићу, закључујући и стављајући до знања Јовановићу да не губи из вида да је „холандска влада прекинула дипломатске односе с нама.”⁴⁵

Дакле, наглашено је да су прекид односа изазвали Холанђани и то у време када је, влада Краљевине СХС планирала да укине своје посланство у Холандији, на основу Закона о буџету. Јовановићу је стављено до знања да влада у Београду нема ништа против обнављања односа пошто их она није ни прекинула, и да не жели да та иницијатива потекне из Београда. Исто тако, стављено му је до знања да не може бити говора о Рапапорту као ни о ранијем посланику који је прибавио атрибуте германофила, што није крио, личност која је тражила инциденте што је „својом нетактичношћу изазвао у познатој ноти”. Не одричући могућност разговора на тему обнављања односа са Холандијом, Јовановићу је потврђено да се не може говорити ни о отварању Посланства Краљевине СХС у Хагу из већ саопштених финансијских разлога, због којих је и укинуто. Нарочито му је скренута пажња да у евентуалним његовим контактима са холандским послаником то не буде представљено у јавности „као наша иницијатива, из чега би се после закључивало да тим самим ми се сматрамо за криве и тиме да олакшамо положај холандској

---

⁴³ Исто.

⁴⁴ Исто.

⁴⁵ Исто, писмо Министарства иностраних послова пов. бр. 918 бр. 17.02.1921. посланику Јовановићу у Берн.

влади која је осећајући тежину своје грешке и крвице, нетачно и скроз пристрасно представила ову ствар западној јавности”.⁴⁶

На обнови односа између две земље интензивније је рађено почетком новембра 1921. године, када је Јовановић поново разговарао са холандским послаником у Берну, који је и тада изразио жељу да се дипломатски односи обнове и да се нађе формула која ће задовољити обе стране. Ту формулу је, како изгледа, предложио посланик Јовановић на бази консултација са председником владе и министром иностраних посланика Пашићем, током њиховог сусрета у Паризу. Та формула, према Јовановићевом телеграму од 3. новембра 1921. године, гласила је: „Владе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Холандије готове су обновити дипломатске односе које су привремено прекинуле.” Таква формулатија, према Јовановићевом мишљењу, омогућила би обнављање односа, за шта су биле заинтересоване обе владе, а без икакве рекриминације и извиђења. Исто гледиште делио је и холандски дипломата и у том смислу упутио је сугестије својој влади.⁴⁷

У Министарству иностраних послова у Београду, односно у Министарском савету, били су сагласни да се на бази предложене формуле учине усмени кораци и чује друга страна, званично. Посланик Јовановић разговарао је поново са холандским дипломатом који је чекао одговор од Карнебеска који је тада боравио у Вашингтону.⁴⁸

У очекивању холандског званичног става, у Берну се тешко разболео посланик с којим је Јовановић преговарао, па је у Министарству у Београду одлучено да се контакти о обнови односа пренесу на шефове дипломатских мисија у Букурешту. Тада је у Букурешту био посланик Бошко Чолак-Антић и он је о томе обавештен 24. новембра. Наравно, био је у току са дотадашњим потезима о питању обнове односа са Холандијом. Обавештен је телеграмом да се Јовановић споразумео у Берну са холандским послаником, да се избегну ма какве дискриминације обеју страна на основу следеће формулатије, која је већ била саопштена: „Владе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Холандије готове су обновити дипломатске односе које су привремено прекинуле.”⁴⁹

Холандски посланик у Букурешту саопштио је Чолак-Антићу да је његова влада вольна не само да обнови односе већ и да се одмах реши питање постављања дипломатских представника. Исказао је намеру своје

⁴⁶ Исто, писмо Министарства иностраних посланика пов. бр. 1227 од 4.09.1921. године посланику Јовановићу у Берн.

⁴⁷ Исто, 1921., ф. IX пов. бр. 6322 од 29. новембра, телеграм посланика Јовановића из Берна пов. бр. 484 од 3. новембра 1929. упућен Министарству иностраних послова.

⁴⁸ Исто, 1921. ф. XIII, телеграм посланика Јовановића из Берна, пов. бр. 567 од 23.12.1921. упућен Министарству иностраних послова.

⁴⁹ Исто, Министарство иностраних послова пов. бр. 6772 од 24.12.1921., Посланству КСХС у Букурешту.

владе да постави посланика са резиденцијом у Београду, ако би влада Краљевине СХС хтела акредитовати за Хаг једног од шефова мисија из Холандији суседних земаља, дакле не са седиштем у Хагу. Предложено је да се односи обнове разменом писама између Чолак-Антића и холандског посланика у Букурешту. Изражена је и жеља холандске владе да власти у Београду узму иницијативу у обнови односа, пошто је холандска влада „врло учинити за то више”, тиме што жели да именује посланика са резиденцијом у Београду.⁵⁰

Из Министарства иностраних послова у Београду уследио је одговор министра Нинчића, да пристаје на изнете предлоге. Телеграмом од 2. фебруара 1922. године посланику Чолак-Антићу речено је да са холандским послаником измени „предложене изјаве ради обнове дипломатских односа”. Истовремено, Нинчић је наложио Чолак-Антићу да затражи агрeman за Јована Марковића као посланика у Холандији, који би и даље имао резиденцију у Бриселу.⁵¹

Четвртог фебруара 1922. године посланик Чолак-Антић и холандски посланик у Букурешту, изменјали су писма према којима „обе владе изјављују идентичне намере да обнове тренутно прекинуте дипломатске односе”. Двојица дипломата су се договорила да ту вест саопште у главном граду Румуније 7. фебруара, како би дала времена својим владама да је пре публикују.⁵²

Чолак-Антић се споразумео са холандским колегом да агрeman за Ј. Марковића тражи када он од своје владе буде добио име дипломате ког би она хтела да акредитује у Београду, где би му била и стална резиденција. Холанђанин је очекивао име дипломате за 7 до 8 дана. Прошло је више од тог времена, а Чолак-Антић је известио министра Нинчића како холандски посланик скрива да холандска влада намерава да пошаље у Београд свога ранијег посланика Адвоката. Наш посланик имао је сазнање да би Адвокат само допао у Београд у опроштајну посету и одмах био замењен другим дипломатом, који би имао сталну резиденцију у Београду. Оваквим поступком холандска влада је хтела да покаже „да неспоразум који је постојао између њих и нас није био од великог значаја”, писао је посланик Чолак-Антић.⁵³

Првобитно изречена жеља холандске владе да би радо видели нашег посланика из Брисела, истовремено акредитованог и у Холандији,

⁵⁰ Исто, 1922., ф. XI, телеграм Чолак Антића из Букурешта бр. 61 од 31.01.1922. упућен Министарству иностраних послова.

⁵¹ Исто, телеграм Министарства иностраних послова пов. бр. 427 од 2. фебруара 1922. упућен Посланству КСХС у Букурешт. О томе је обавештен и посланик у Бриселу Ј. Марковић, истог дана.

⁵² Исто, 1922., ф. XIII, телеграм Посланства Краљевине СХС у Букурешту, пов. бр. 69 од 4.02.1922. упућен Министарству иностраних послова у Београду.

⁵³ Исто, телеграм Посланства Краљевине СХС у Букурешту бр. 96 од 16.02.1922. године упућен Министарству иностраних послова у Београд.

средином фебруара је коригована. Њихов посланик у Букурешту изјавио је да би радије видели нашег посланика у Лондону истовремено акредитованог и код њих. Одмах је рекао да није реч о личности посланика већ о односима са Белгијом, како тренутним тако и о оним из прошлости.⁵⁴ Сличне сугестије или молбе посредно су изречене Ивану Суботићу, који је у фебруару 1922. службено боравио у Хагу у вези са радом Међународног суда. Тада му је дојен дипломатског кора, румунски посланик Митилинеу (Charles Mitilineou) говорио да између Холандије и Белгије постоји велики анимозитет због спора око Шелде, па из тог разлога не би било добро акредитовати у Хаг посланика из Белгије. То је било мишљење и других дипломата и угледних Холанђана. Сугерисали су „у пријатељском облику” да би било добро да влада Краљевине СХС акредитује у Хаг свог посланика који је већ био акредитован у Лондону.⁵⁵

После тих сазнања, влада Краљевине СХС је, по жељи холандске владе, решила да акредитује посланика у Лондону истовремено и за посланика у Хагу. Из Министарства из Београда је, након пристанка Михаила Гавриловића да буде акредитован и код Холандског Двора, затражен агрeman за њега преко холандског посланика у Букурешту.⁵⁶

Веома брзо, од Чолак-Антића из Букурешта стигао је потврдан одговор. Његов холандки колега пренео му је да „холандска влада са задовољством даје свој пристанак” да М. Гавриловић буде наименован за посолника у Хагу.⁵⁷

Након добијеног агрemanа уговорено је време предаје акредитивних писама. Гавриловић се пред свој пут у Хаг из Лондона, интересовао у Министарству у Београду да ли постоји нека специјална порука за холандску владу. Из МИП-а је одговорено да, поред уобичајене размене говора, треба изјавити холандској влади „да ми желимо успостављање што тешњих веза између наших земаља и нарочито појачање узајамних трговинских односа”⁵⁸.

Посланик Михаило Гавриловић био је примљен у холандском Министарству иностраних послова 30. априла, а акредитиве је предао

⁵⁴ Исто.

⁵⁵ Исто, 1922, ф. I, извештај Ивана Субботића, секретара Министарства иностраних послова који је био на служби у Председништву Министарског Савета, који је сачинио 19. фебруара 1922. Извештај је упућен кабинету председника Министарског Савета. Субботић је био у Хагу са судијом Михаилом Јовановићем, првим напним судијом у Међународном суду правде у Хагу.

⁵⁶ Исто, 1922. ф. XI, телеграм Министарства иностраних послова бр. 712 од 20.02.1922. упућен Посланству КСХС у Лондону; телеграм МИД-а бр. 732 од 22.02.1922. Посланству КСХС у Букурешту.

⁵⁷ Исто, телеграм Посланства Краљевине СХС у Букурешту бр. 120 од 30.03.1922. упућен Министарству иностраних послова.

⁵⁸ Исто, 1922. ф. I, телеграм Министарства иностраних послова пов. бр. 1517 од 22.04.1922. Посланству КСХС у Лондону.

холандској краљици Вилхелмини по уобичајеном церемонијалу 1. маја 1922. године.⁵⁹ Гавриловић је био примљен и код принца Консорта 8, а код краљице мајке 9. маја 1922. године.⁶⁰

Што се тиче доласка новог холандског посланика у Београд и његове акредитације у Београду, где је требало да му буде и резиденција, уследило је тек у јесен 1922. године, с тим што је, мимо првобитно датих обећања холандске владе и постигнутог договора, холандски посланик и даље имао резиденцију у Букурешту. Нови холандски посланик у Краљевини СХС, M.C.D. Schuller tot Peursum, акредитивна писма предао је 15. октобра 1922. године.

Тиме су у потпуности, у децембру 1920. године, обновљени прекинути дипломатски односи између Краљевине СХС и Краљевине Холандије.

После свега, не може а да се не примети да су обе стране, у процесу нормализације односа, одступиле од, у почетку доста чврсто изнетих ставова, влада Краљевине СХС чинећи у извесном погледу уступке, а влада Краљевине Холандије одустајући од датих обећања. Влада Краљевине СХС је веома категорички саопштила да у току разговора око нормализације односа неће разговарати о личности бившег посланика Адвоката, о његовом евентуалном повратку у Београд. И поред тога, он се појавио у Београду, макар и ради опроштајне посете.

С друге стране, Холанђани су истом приликом доста чврсто изрицали да ће они именовати свог посланика са седиштем у Београду, истичући то као гест који им даје за право да захтевају од владе у Београду да преузме иницијативу у нормализацији односа. Иницијатива је преузета, а Холандија није именовала свог посланика са резиденцијом у Београду, већ је и даље посланик у Румунији био акредитован и у Краљевини СХС.

Да ли је то била вештина проговарања или непшто друго, питање је за другу тему.

---

⁵⁹ Исто, телеграм посланика Гавриловићаиз Хага од 1.05.1922. упућен Министарству иностраних послова у Београду.

⁶⁰ Исто, телеграм посланика Гавриловића из Лондона, бр. 196 од 10.05.1922. упућен Министарству иностраних послова у Београду.